

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา Statement of Problem

ลีโอ ตอลสตอย ได้ให้คำนิยามของศิลปะไว้ในทฤษฎีการแสดงออกในกระบวนการทางศิลปะ (Theory of Expression; the Expressive process) ไว้ว่า ศิลปะเป็นการแสดงออกด้านอารมณ์และความรู้สึกเพื่อสื่อสารไปยังผู้อื่นให้เกิดการรับรู้ร่วมกับศิลปิน (Leo Tolstoy: 1828-1910) ในขณะที่อีดิธ เครเมอร์ ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะไว้ในบทความว่าด้วยศิลปกรรมบำบัด (Art as Therapy) ว่าศิลปกรรมเป็นพลังเงียบมีผลช่วยบำบัดจิตใจ เป็นวิธีการบำบัดภาวะผิดปกติทางจิตใจโดยเอกเทศ...ให้ผลการบำบัดได้โดยไม่ต้องพึ่งพาด้านจิตวิเคราะห์ (Edith Kramer: 1971)

ศิลปะตามแนวคิดมนุษยปรัชญา (Anthroposophy) ถูกคิดค้นโดย ดร.รูโดลฟ สไตเนอร์ นักคิด นักปรัชญา นักฟิสิกส์ ชาวเยอรมัน ได้มีการนำศิลปะแขนงต่างๆ มาช่วยให้มนุษย์เกิดความสมดุลทั้งร่างกาย จิตใจและจิตวิญญาณ การศึกษาศิลปะและศิลปะบำบัดในมนุษยปรัชญา มุ่งเน้นที่กระบวนการ (Process) ไม่ว่าจะเป็นการวาดภาพ การปั้น ดนตรี การเคลื่อนไหว ฯลฯ สิ่งสำคัญที่สุดคือ ศิลปะบำบัดมิได้ต้องการความสำเร็จรูปของแนวทางการบำบัด (อนุพันธ์ุ พฤษ์พันธ์จี: 2010)

ศิลปะบำบัดในผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา หมายถึง การนำศิลปะบำบัดมาประยุกต์ใช้ในกลุ่มผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญานั้น สามารถเสริมสร้างพัฒนาและช่วยบรรเทาปัญหาทางด้านอารมณ์ จิตใจ พฤติกรรม ดึงศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ได้เต็มที่ ผลการวิจัยของ Musick พบว่าเด็กที่บกพร่องทางสติปัญญา จะมีพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์ซึ่งสามารถพัฒนาได้ และช่วยส่งเสริมให้พัฒนาการด้านอื่นๆ ดีขึ้นด้วย โดยศิลปะสามารถช่วยเพิ่มองค์ประกอบต่างๆ ของความคิดสร้างสรรค์ ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ความคิดริเริ่ม (originality) ความคิดคล่องแคล่ว (fluency) ความยืดหยุ่น (flexibility) และความละเอียดลออ (elaboration) ในขณะที่ Silver พบว่าศิลปะเป็นเสมือนภาษาที่สองของกลุ่มเด็กที่มีความบกพร่องในการสื่อสารและการ

เรียนรู้ เด็กสามารถเรียนรู้ความคิดรวบยอด (concept) ผ่านทางศิลปะได้เร็วกว่าวิธีการสื่อสารหลัก และสามารถใช้งานศิลปะสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เขารู้และสิ่งที่เขาคิด (นพ. ทวีศักดิ์ สิริรัตนธาดา : 2550,56)

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ ดร. ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ ได้อธิบายถึงการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการก้าวข้ามขีดจำกัดทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก และจิตใจ การนำศิลปะมาใช้เป็นเครื่องมือในการก้าวข้ามขีดจำกัดด้านสติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ สามารถทำได้โดยให้ผู้บกพร่องทางปัญญาได้ลงมือสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยตนเอง จะช่วยให้เรียนรู้ที่จะคิด รู้จักการวางแผนโครงสร้าง และจัดระบบระเบียบความคิด ทำให้เป็นคนที่มีความคิดอย่างเป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอน (ศาสตราจารย์ ดร. ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ : 2549, 38)

จะเห็นได้ว่า ศิลปกรรมบำบัดเป็นสิ่งที่ศิลปินกำลังค้นหาศาสตร์หรือสาขาที่จะนำทักษะจินตนาการ และการบูรณาการทางศิลปะไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ผู้วิจัยจึงมีข้อสันนิษฐานว่าหากนำมาใช้ร่วมกับศาสตร์ของการสร้างสรรค์อนิเมชัน (animation) ก็น่าจะทำให้ผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา สามารถถ่ายทอดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างไร้ขีดจำกัด ด้วยคุณสมบัติของอนิเมชัน ซึ่งมาจากรากศัพท์ละติน "animare" หมายความว่า ทำให้มีชีวิต เป็นการสร้างสรรค์ลายเส้นและรูปทรงที่ไม่มีชีวิต ให้เคลื่อนไหวเกิดมีชีวิตขึ้นมาได้ (Paul Wells , 1998 : 10) ประกอบกับปิยะกุล เลาว์ณยศี (2532 : 931-932) ได้อธิบายถึงคุณสมบัติของภาพยนตร์อนิเมชันไว้ ดังนี้

- 1.สามารถใช้จินตนาการได้อย่างไม่มีขอบเขต
2. สามารถอธิบายเรื่องที่ซับซ้อนและเข้าใจยากได้ง่ายขึ้น
3. ใช้อธิบายหรือแสดงความคิดเห็นที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมได้
4. ใช้อธิบายหรือเน้นส่วนสำคัญให้ชัดเจนและกระจ่างขึ้นได้

นอกจากนี้ ธรรมศักดิ์ เอื้อรักสกุล (2547:1-2) ได้อธิบายถึงการแบ่งอนิเมชันออกเป็น 2 ประเภท ตามวิธีการสร้างผลงาน คือ Traditional Animation และ Digital Computer Animation

ความสำคัญของปัญหา Significance of the Problems

จากภูมิหลังการศึกษาดังกล่าวข้างต้น อนิเมชันบำบัด (Animation Therapy) จึงหมายถึง การใช้กระบวนการผลิตภาพยนตร์อนิเมชันร่วมกับกิจกรรมการบำบัดทางศิลปะ เช่น การวาด การปั้น การถ่ายภาพ และเทคนิคคอมพิวเตอร์ที่เหมาะสม เพื่อช่วยบำบัดรักษาฟื้นฟู

สมรรถภาพ ที่มีประโยชน์ด้านการพัฒนาอารมณ์ สติปัญญา สมาธิ ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึง การพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก ประสานกับการเคลื่อนไหวของร่างกาย ผู้รับการบำบัดจะสามารถใช้ จินตนาการได้อย่างไม่มีขอบเขต สามารถสื่อสารเรื่องราวที่ซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่าย สามารถ อธิบายจินตนาการที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมที่เข้าใจได้ และสามารถอธิบายความคิดสร้าง สรรค์จากลายเส้นและรูปทรงที่ไม่มีชีวิต ให้เคลื่อนไหวเกิดมีชีวิตขึ้นมาได้

ในการออกแบบกิจกรรมจะเลือกใช้เทคนิคอนิเมชันที่เหมาะสมในการบำบัด เพื่อช่วย กระตุ้นการสื่อสาร และความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนจากห้องเรียนการศึกษา พิเศษของโรงเรียนแสงหิรัญวิทยา โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร เขตลาดกระบัง โดยในวิจัย ดังกล่าว จะเน้นที่กระบวนการและกิจกรรมทางศิลปะซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างงานอนิเมชัน มากกว่าการฝึกฝนทักษะทางอนิเมชันและการให้ความสำคัญกับตัวผลงาน แต่สิ่งที่กลุ่มตัวอย่าง จะได้คือ การปลดปล่อยอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด จินตนาการ ตามความต้องการของแต่ละ บุคคล มีความสุขด้วยการสร้างสรรค์ศิลปะและสื่อภาพยนตร์อนิเมชันที่สามารถเคลื่อนไหวได้ราวมี ชีวิต อันจะเป็นการเพิ่มโอกาสในการพัฒนาศักยภาพทางกายและจิตใจของเด็กพิเศษทั้งด้านการ เรียน การแสดงออกต่างๆ และการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อีกทางหนึ่ง

ปัญหาที่ต้องการแก้ไข Question of Interest

การแสดงออกทางผลงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นลายเส้น สี รูปทรง สัญลักษณ์ อารมณ์ ความหมายที่สื่อออกมาทั้งหมด สามารถนำมาวิเคราะห์ให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดว่าเป็นอย่างไร หรือสภาพจิตใจมีปัญหาอย่างไรได้แล้วนั้น ในขณะเดียวกัน **อนิเมชัน** มีศักยภาพในการอธิบาย ความคิดจากลายเส้นและรูปทรงที่ไม่มีชีวิตให้เคลื่อนไหวเกิดมีชีวิตขึ้นมาได้ หากมีการนำกระบวนการ สร้างอนิเมชันมาบูรณาการและประยุกต์ใช้ร่วมกับกิจกรรมศิลปะเพื่อการบำบัด น่าจะทำให้ กลุ่มเป้าหมายสามารถใช้จินตนาการได้กว้างขวาง ไร้ขีดจำกัด สื่อสารเรื่องราวที่ซับซ้อนให้เข้าใจ ได้ได้ง่าย และอธิบายจินตนาการได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังสมการแห่งแนวความคิดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ Objectives of the Study

- 1.) เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในหลักการ และการสร้างกระบวนการอนิเมชันบำบัด ที่สามารถใช้ในการพัฒนาจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา
- 2.) เพื่อสร้างนวัตกรรมทางทัศนศิลป์อันเกิดจากการศึกษาค้นหาศาสตร์หรือสาขาที่จะนำทักษะ จินตนาการ และบูรณาการทางศิลปะไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

ข้อจำกัดของการศึกษา Limitation of the Study

- 1.) ศึกษาแนวคิดและกระบวนการศิลปะสำหรับผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา
- 2.) ศึกษารูปแบบเทคนิคอนิเมชันในรูปแบบ Traditional animation
- 3.) ดำเนินการทดลองกับนักเรียนจากห้องเรียนการศึกษาพิเศษของโรงเรียนแสงหิรัญวิทยา ในสังกัดกรุงเทพมหานคร เขตลาดกระบัง

วิธีการดำเนินงานวิจัย Research Methodology

โครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะของการผสมผสานระหว่าง Documentary Research โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ เอกสาร เว็บไซต์ (Website) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และ Action Research การเก็บข้อมูลจากบันทึกผลการทดลองเชิงปฏิบัติการ

Documentary Research

- 1.) ศึกษาวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎี หลักการ แนวคิด รูปแบบและกระบวนการศิลปกรรมบำบัดสำหรับผู้บกพร่องทางพัฒนาการและสติปัญญา
- 2.) ศึกษา รูปแบบและเทคนิคต่างๆ ในกระบวนการผลิตภาพยนตร์อนิเมชันในรูปแบบ Traditional animation ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับหลักการศิลปะเพื่อการบำบัด
- 3.) วิเคราะห์และสรุปข้อมูล เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และการวางแผนกระบวนการบำบัดด้วยเทคนิคอนิเมชัน

Action Research

1.) ดำเนินการทดลองเชิงปฏิบัติการกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักเรียนห้องการศึกษาพิเศษของโรงเรียนแสงหิรัญวิทยา ในสังกัดกรุงเทพมหานคร เขตลาดกระบัง ประกอบด้วยขั้นตอนหลักในการทำกิจกรรมบำบัดตามหลักการ 4E (ทวิศักดิ์ สิริรัตน์เรขา, 2550:49) ดังนี้

Established rapport การสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย

Exploration การค้นหาปัญหาเพื่อวางแผนทางสำหรับกิจกรรมต่อไป

Experiencing การทบทวนประสบการณ์ ในขั้นของการบำบัด บันทึก ปรับเปลี่ยนแก้ไขในมุมมองและสภาวะใหม่

Empowerment การเสริมสร้างพลังใจโดยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง

2.) บันทึกผลงานในรูปแบบดีวีดี และทำการจดบันทึกพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลง และข้อสังเกตต่างๆ ทั้งในระหว่างกระบวนการบำบัดและภายหลังจากจบกิจกรรมบำบัด

3.) การประเมินผลจากพัฒนาการด้านจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของกลุ่มเป้าหมาย

4.) วิเคราะห์ สรุปผลและข้อเสนอแนะ

ระยะเวลาดำเนินโครงการ

1 ปี (1 ตุลาคม 2552 – 30 กันยายน 2553)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ Benefits of the Study

1.) องค์ความรู้ใหม่ในหลักการและการสร้างกระบวนการนิเมชันบำบัด ที่สามารถใช้ในการพัฒนาจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของเด็กพิเศษ

2.) นวัตกรรมทางทัศนศิลป์อันเกิดจากทักษะ จินตนาการ และบูรณาการทางศิลปะไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

นิยามศัพท์ Terminology

เด็กพิเศษ หมายถึง นักเรียนจากห้องเรียนการศึกษาพิเศษ ที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาหรือเด็กออทิสติก มีระดับเชาว์ปัญญา I.Q 50 ขึ้นไป สามารถช่วยเหลือตนเองเบื้องต้นได้

อนิเมชัน (animation) มาจากรากศัพท์ละติน "animare" ซึ่งมีความหมายว่า ทำให้มีชีวิต อนิเมชัน จึงหมายถึงการสร้างสกรีนและรูปทรงที่ไม่มีชีวิต ให้เคลื่อนไหวเกิดมีชีวิตขึ้นมาได้ (Paul Wells , 1998 : 10)

ศิลปกรรมบำบัด (art as therapy) หมายถึง การใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือสำคัญ เพื่อช่วยเหลือบุคคลที่มีปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ ซึ่งหลักการของศิลปะเพื่อการบำบัด คือใช้ศิลปะเป็นสื่อในการแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความขัดแย้ง และความต้องการ ที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในส่วนลึกของจิตใจ ที่ไม่สามารถแสดงออกเป็นคำพูดได้ เน้นที่กระบวนการสร้างผลงานมากกว่าตัวผลงาน (ทวิศักดิ์ สิริรัตน์เรขา, 2550:39)